

KNJIŽNICE KAO PROSTORI OTPORA I DIJALOGA

LIBRARIES AS SPACES OF RESISTANCE AND DIALOGUE

Gordana Rešicki Degoricija, Tehnička škola Kutina

gordana.tsk@gmail.com

UDK / UDC: 027.8:316.42

Stručni rad / Professional paper

Primljeno / Received: 29. 1. 2026.

Prihvaćeno / Accepted: 24. 2. 2026.

Sažetak

Cilj. Cilj je rada pokazati da knjižnice nisu neutralne institucije, nego aktivni društveni akteri u očuvanju ljudskosti, kulturnog identiteta, kritičkog mišljenja i demokratske kulture, s posebnim naglaskom na školsku knjižnicu kao prostor empatije, kreativnosti i solidarnosti.

Pristup/metodologija/dizajn. Rad se temelji na interdisciplinarnom kvalitativnom pristupu koji povezuje knjižničarstvo, povijest, književnost, umjetnost i sociologiju analizom studije slučaja (Auschwitz, Timbuktu, Palestina, studentski pokret u Srbiji) i refleksijom profesionalne prakse.

Rezultati. Rezultati ukazuju na knjižnice kao ključne prostore očuvanja kolektivnog pamćenja, poticanja dijaloga i razumijevanja nasilja bez njegove reprodukcije.

Originalnost/vrijednost. Rad polazi iz osobnog, profesionalnog i etičkog promišljanja knjižnica kao prostora otpora, sjećanja i dijaloga u suvremenom svijetu obilježenom ratovima, dezinformacijama, autoritarnim tendencijama, klimatskim krizama i društvenim podjelama. Vrijednost rada očituje se u originalnom povezivanju globalnih primjera kulturnog otpora s praksom jedne školske knjižnice.

Ključne riječi

dijalog; knjižnice; otpor; sjećanje; zajednica

Summary

Objective. The purpose of this paper is to demonstrate that libraries are not neutral institutions, but active social agents in preserving humanity, cultural identity, critical thinking and

democratic culture, with a particular focus on the school library as a space of empathy, creativity and solidarity.

Approach/methodology/design. The paper is based on an interdisciplinary qualitative approach that connects librarianship, history, literature, art and sociology through case studies (Auschwitz, Timbuktu, Palestine, the student movement in Serbia) and reflection on professional practice.

Results. The findings indicate that libraries function as key spaces for preserving collective memory, fostering dialogue and understanding violence without reproducing it.

Originality/value. This paper is based on personal, professional, and ethical considerations regarding libraries as spaces of resistance, memory, and dialogue in a contemporary world characterized by war, disinformation, authoritarianism, climate crises, and social divisions. The value of the paper lies in the original connection between global examples of cultural resistance and the practice of a single school library.

Keywords

dialogue; libraries; resistance; memory; community

1. Uvod

Knjižnice su oduvijek bile mnogo više od spremišta knjiga. One su tiha, ali snažna mjesta na kojima se susreću prošlost i budućnost, pojedinac i zajednica, bol i nada, znanje i empatija. U njima se oblikuju identiteti, prenose sjećanja i rađaju novi načini mišljenja. Kao kulturne institucije, knjižnice su tijekom povijesti mijenjale svoj društveni položaj – od elitnih riznica znanja do inkluzivnih javnih prostora. Povijesno gledano, knjižnice su započele kao ekskluzivni prostori dostupni malobrojnim: vladarima, svećenstvu i obrazovanoj eliti. S razvojem modernih društava postupno su se demokratizirale i postale javne institucije otvorene svima, neovisno o podrijetlu, vjeri ili društvenom statusu. Ta transformacija nije bila samo institucionalna, nego i duboko politička i etička jer je podrazumijevala priznanje prava na znanje kao temeljnog ljudskog prava. U današnjem bučnom, digitalnom i polariziranom svijetu knjižnice preuzimaju ulogu trećih prostora: između doma i škole, između privatnog i javnog, između intime i politike. One su mjesta gdje je moguće pružiti otpor nasilju, manipulaciji i dehumanizaciji, ali i graditi dijalog, razumijevanje i zajedništvo. Klinenberg (2018) naglašava da su knjižnice ključna društvena infrastruktura demokracije jer omogućuju susret različitih ljudi u sigurnom i zajedničkom prostoru. Kao polazišna metafora rada služi slika ruskog simbolističkog slikara Mihaila Vrubela *Demon sjedi* (Vrubel, 1890) u kojoj spaja elemente književnosti, likovnosti, transcendentnog i čovjeka. Vrubel je bio fasciniran Ljermontovljevom poemom *Demon* u kojoj je demon pali anđeo, biće između svjetla i tame, osuđeno na beskrajnu samoću i čežnju za dobrotom. Vrubelova slika simbolizira unutarnju borbu između dobra i zla, duhovnu napetost i tjeskobu modernog čovjeka, otuđenost od stvarnog svijeta, potrebu za svetim, transcendentnim, ali i bolnu spoznaju kako ju je teško i gotovo nemoguće doseći. Vrubelov demon nije zlo, već svako biće koje u sebi vodi dijalog između svjetla i tame. Na sličan način knjižnice stoje između nemira stvarnosti i mira znanja, kao prostori u kojima se traži smisao, preispituju istine i njeguje nada.

Polazeći od navedenih teorijskih i simboličkih okvira, u radu se pretpostavlja da školska knjižnica, kao dio šire knjižnične infrastrukture, može djelovati kao prostor zajedništva, dijaloga i razvoja demokratskih kompetencija učenika. U nastavku rada ta se pretpostavka razmatra analizom odabranih povijesnih, književnih i suvremenih primjera te refleksijom školske knjižnične prakse.

Slika 1.: *Demon sjedi* (Vrubel, 1890)

2. Teorijske pretpostavke teme

2.1. Pregled dostupne literature

U suvremenoj stručnoj i znanstvenoj literaturi knjižnice se sve češće promatraju kao složeni društveni, kulturni i obrazovni prostori, a ne isključivo kao informacijske ustanove. Osim osiguravanja pristupa znanju i informacijama, knjižnice se definiraju kao javne institucije koje doprinose jačanju demokracije, društvene kohezije, kulturnog pamćenja i kritičkog mišljenja. U tom kontekstu Eric Klinenberg (2018) knjižnice opisuje kao ključnu društvenu infrastrukturu koja omogućuje susret različitih društvenih skupina u sigurnom javnom prostoru te pridonosi izgradnji povjerenja i otpornosti zajednice. Knjižnice se tako shvaćaju kao prostori dijaloga, uključivosti i nenasilnog suživota, osobito u društvima obilježenim polarizacijom i fragmentacijom. Teorijski okvir za razumijevanje uloge pamćenja i znanja u društvu pruža Jan Assmann (2011) konceptom kulturnog pamćenja. On razlikuje komunikativno pamćenje, vezano uz neposredno iskustvo i usmenu predaju, od kulturnog pamćenja koje se institucionalizira tekstovima, zapisima i ustanovama. U tom smislu knjižnice se mogu promatrati kao ključne institucije kulturnog pamćenja koje omogućuju dugoročnu pohranu, dostupnost i interpretaciju znanja. U poglavlju poznatom pod nazivom *Israel and the Invention of Religion* Assmann (2011) analizira povijesni trenutak u kojem religija postaje normativni i tekstualno utemeljen sustav, zasnovan na jasnoj distinkciji između istine i laži te na etičkoj obvezi pamćenja. Iako takav model pamćenja nosi snažan emancipacijski i etički potencijal, autor upozorava i na njegovu sklonost isključivosti i demonizaciji drugoga. U tom kontekstu knjižnice se mogu razumjeti kao institucije koje, za razliku od normativnog pamćenja, čuvaju pluralnost izvora i omogućuju dijaloški odnos prema prošlosti i znanju. Humanističku dimenziju znanja i unutarnje slobode razrađuje Viktor Frankl (1981) koji ističe da smisao, odgovornost i dostojanstvo mogu opstati i u uvjetima radikalne dehumanizacije. Njegova razmišljanja pružaju teorijski temelj za razumijevanje knjige i čitanja kao oblika unutarnjeg otpora i očuvanja identiteta. Ideju kulture i znanja kao javnog dobra dodatno razvija William Morris (Fiell i Fiell, 2017) zagovarajući dostupnost ljepote i obrazovanja svim članovima društva. Polazeći od navedenih teorijskih pristupa, knjižnice se u ovom radu promatraju kao prostori u kojima se znanje povezuje s etikom, dijalogom i društvenom odgovornošću. Takav teorijski okvir čini polazište za pregled dosadašnjih istraživanja koja u

sljedećem poglavlju razmatraju konkretne primjere djelovanja knjižnica u kontekstima društvenih kriza, ratova i otpora.

2.2. Pregled dosadašnjih istraživanja

Dosadašnja istraživanja i publicističko-znanstveni radovi koji tematiziraju knjižnice i knjigu u kontekstima ratova i represije potvrđuju njihovu ulogu kao ključnih institucija očuvanja kulturnog pamćenja i identiteta. Razaranje knjiga i knjižnica u suvremenim sukobima u stručnoj se literaturi sve češće tumači kao namjerna strategija usmjerena na brisanje kulturnog identiteta. Knuth (2003) taj fenomen konceptualizira pojmom libricida naglašavajući da uništavanje knjižne i arhivske građe predstavlja sustavni oblik napada na kulturno pamćenje zajednica. Na primjeru ratova na prostoru bivše Jugoslavije Riedlmayer (2007) identificira obrasce i metode razaranja knjižnica te pokazuje da su takvi napadi često usmjereni na simboličke nositelje kolektivnog pamćenja i kulturnog kontinuiteta. Istodobno, brojni radovi ukazuju i na suprotne procese očuvanja i otpora. Primjerice, Hammer (2016) u analizi spašavanja rukopisa u Timbuktuu pokazuje kako knjižničari u kriznim situacijama djeluju kao čuvari kulturnog kontinuiteta i aktivni sudionici otpora brisanju povijesti. Iturbe (2019) književno-dokumentarnom obradom iskustva Dite Kraus u Auschwitzu ukazuje na ulogu knjige i čitanja kao oblika unutarnjeg otpora i očuvanja identiteta u ekstremnim uvjetima dehumanizacije. Slično tome, Abu Toha (2022) svjedoči o simboličkoj i egzistencijalnoj važnosti knjižnice u kontekstu razaranja Gaze naglašavajući da poezija i pisana riječ postaju sredstva opstanka i nade. Teorijski okvir za razumijevanje knjižnica kao prostora društvene infrastrukture pruža Klinenberg (2018), koji knjižnice opisuje kao ključne javne prostore susreta i demokratske kohezije. Asmann (2011) konceptom kulturnog pamćenja dodatno objašnjava ulogu institucija poput knjižnica u dugoročnom očuvanju i interpretaciji znanja. Humanističku dimenziju unutarnje slobode i smisla u ekstremnim okolnostima razrađuje Frankl (1981), čime se pruža teorijsko uporište za razumijevanje knjige i čitanja kao oblika nenasilnog otpora. Polazeći od navedenih radova, može se zaključiti da knjižnice u kriznim i konfliktnim okolnostima nadilaze svoju informacijsku funkciju te postaju prostori pamćenja, dijaloga i otpornosti.

3. Istraživanje

3.1. Metodologija

Istraživanje se temelji na kvalitativnom pristupu, primjenom interpretativne analize sadržaja. Takav metodološki okvir odabran je zbog prirode istraživačkog problema, koji je usmjeren na razumijevanje značenja, simbolike i društvene uloge knjižnica u kontekstima krize, nasilja i otpora, a ne na kvantitativno mjerenje pojava. Interpretativna analiza sadržaja omogućuje analizu tekstualnih i vizualnih izvora s ciljem otkrivanja dubljih značenjskih i vrijednosnih slojeva. Analiza se provodi na odabranim umjetničkim djelima, književnim tekstovima i suvremenim primjerima djelovanja knjižnica, u okviru teorijskih koncepata kulturnog pamćenja, humanističkog shvaćanja znanja i knjižnica kao društvene infrastrukture. Metodološki pristup oslanja se na temeljna načela kvalitativne analize sadržaja, kako ih opisuju Klaus Krippendorff (2013) i Philipp Mayring (2014). Prema njima cilj je analize razumijevanje značenja unutar društvenog i kulturnog konteksta.

3.1.1. Predmet istraživanja

Predmet istraživanja čine odabrani tekstualni i vizualni materijali koji se u radu analiziraju kao nositelji značenja vezanih uz ulogu knjižnica, knjige i znanja u kontekstima pamćenja, otpora i nade. Istraživački korpus obuhvaća relevantnu znanstvenu i publicističko-stručnu literaturu, književne tekstove, memoarsku i esejističku građu, povijesne zapise te suvremene publicističke i poetske izvore. Vizualni materijali uključuju reprodukcije umjetničkih djela koje se u radu koriste kao simbolički i interpretativni izvori, a ne kao estetski objekti sami po sebi. Odabrane slike analiziraju se u

kontekstu njihove povezanosti s temama unutarnjeg nemira, nasilja, pamćenja i otpora te služe kao metaforički okvir za promišljanje uloge knjižnica u društvu. Svi korišteni materijali promatraju se u njihovu kulturnom, povijesnom i društvenom kontekstu, s ciljem razumijevanja načina na koji tekst i slika zajedno oblikuju značenja relevantna za istraživačku temu.

3.2. Rezultati istraživanja

3.2.1. Knjiga, misao i dijalog kao otpor

Tematska nit koja povezuje cijeli rad vodi od unutarnjeg nemira pojedinca (Vrubel, *Demon sjedi*), preko moralne ambivalentnosti znanja (Arcimboldo, *Knjižničar*), do povijesnog nasilja (Vereshchagin, *Apoteoza rata*; Picasso, *Guernica*). Knjižnice se u tom smislu pojavljuju kao mjesta gdje se psihološko, etičko i povijesno susreću te postaju prostori odgovornog pamćenja i dijaloga. Knjiga, misao i dijalog čine temelj ovog promišljanja. Knjiga otvara svjetove, razbija granice vremena i prostora te omogućuje susret s glasovima drukčijima od naših; ona uči da stvarnost nije zadana jednom zauvijek, nego je promjenjiva i pregovarana. Misao omogućuje slobodu od nametnutih narativa, propagande i pojednostavljenih istina, a dijalog gradi zajedništvo putem razlika, pretvarajući suprotnosti u mogućnost učenja. Portret talijanskog manirističkog slikara Giuseppa Arcimbolda *Knjižničar* zorno prikazuje ambivalentnost znanja. S jedne strane, slika slavi fascinaciju knjigama i moć učenja, ali istodobno je i ironična kritika učenjaka koji gomila znanje bez razumijevanja i, još važnije, bez ljudskosti. Arcimboldov lik, sazdan od knjiga i knjiških predmeta, podsjeća da znanje samo po sebi nije nužno moralno dobro: ono može osvjetljavati, ali i zaslijepiti. Kao što je Vrubelov *Demon* rastrgan između duha i materije, tako je i Arcimboldov *Knjižničar* rastrgan između znanja i suosjećanja. Kada znanje prestane služiti empatiji, ono prestaje biti humanističko i postaje instrument moći, kontrole i isključivanja. U tom trenutku knjige više ne oslobađaju, nego počinju opravdavati nepravdu. Upravo zato knjižnice moraju biti mjesta gdje se znanje uvijek povezuje s etikom, brigom za druge i odgovornošću prema svijetu.

Slika 2.: *Knjižničar* (Arcimboldo, oko 1566)

3.2.2. Rat, civilizacija i knjižnice

Povijest čovječanstva u velikoj je mjeri i povijest ratovanja. Gotovo da nije bilo godina bez oružanih sukoba. Ratovi se gotovo uvijek legitimiraju uzvišenim jezikom. Govori se o civilizaciji, sigurnosti, napretku, obrani vrijednosti ili „donošenju mira u kaotični svijet“, no iza tih velikih riječi stoje vrlo konkretne stvarnosti: sakaćenje, mučenje, silovanje, uništavanje domova, raseljavanje i smrt običnih ljudi. U dvadesetom stoljeću više od sto šezdeset milijuna ljudi izgubilo je život u ratovima. Taj razmjer trebao bi zauvijek razdrmati svaku iluziju o *plemenitom* nasilju. Kao što se pita Bruce Springsteen u pjesmi *War – what is it good for?* (1986), odgovor ostaje nemilosrdno jasan: apsolutno ništa (engl. *absolutely nothing*). Ipak, unatoč povijesnom iskustvu, rat se stalno vraća, uvijek u novom ruhu, ali sa starom logikom moći. Umjetnička djela poput Vereshchaginove *Apoteoze rata* i Picassove *Guernice* razotkrivaju besmisao nasilja snažnije od bilo koje statistike. Ruski slikar Vereshchagin, i sam sudionik ratnih pohoda, nije slikao herojstvo, nego u pustinjskom krajoliku, pod neumoljivim nebom naslagane lubanje, uz posvetu „svim velikim osvajačima – prošlim, sadašnjim i budućim“ (Vereshchagin, 1871). Time je ogolio krajnji ishod svake imperijalne pohlepe: prazninu i smrt. U slici *Guernica* Picasso (1937) pretvara bombardiranje civila u univerzalni krik protiv rata prikazujući razlomljena tijela, prestravljena lica i rastrganu stvarnost - svijet koji se raspada pod težinom nasilja. Knjižnice u tom kontekstu imaju dvostruku, paradoksalnu ulogu. One čuvaju remek-djela civilizacije: književnost, znanost, umjetnost, filozofiju, ali istodobno čuvaju i tragove njezina barbarstva: svjedočanstva o ratovima, progonima, logorima, kolonijalizmu i uništavanju. U tom spoju ljepote i užasa knjižnice postaju prostori kritičkog pamćenja. One uče da nasilje nije iznimka, nego ponavljajući obrazac ljudske povijesti. No, upravo to prepoznavanje može postati čin otpora: uči se o ratu ne da bi ga se opravdalo, nego da bi ga se prepoznalo, osporilo i spriječilo. Knjižnice su mjesta gdje se trauma pretvara u znanje, a znanje u odgovornost.

Slika 3.: *Apoteoza rata* (Vereshchagin, 1871)

Slika 4.: *Guernica* (Picasso, 1937)

3.2.3. Knjiga kao preživljavanje - Auschwitz

Priča o Diti Kraus i osam knjiga u Auschwitzu iz romana španjolskog novinara i književnika Antonija Iturbea *Knjižničar u Auschwitzu* svjedoči da knjiga može biti čin otpora i preživljavanja, i to u uvjetima stravičnog nasilja i bezizlaznosti (Iturbe, 2019). U uvjetima sustavnog nasilja u Auschwitzu knjiga je postala prostor unutarnje slobode i ljudskosti, a sam čin čitanja identitetski, emocionalni i mentalni otpor dehumanizaciji. Slično tomu, preživjeli logoraš, neurolog i psihijatar Viktor Frankl, u svojim djelima pokazuje da smisao, svrha i unutarnja sloboda mogu nadživjeti fizičko zatočeništvo i postati temelj opstanka (Frankl, 1981).

3.2.4. Mašta kao unutarnji prostor slobode – Frida Kahlo

Američki šekspirolog Harold Goddard tvrdi da mašta nije ni jezik prirode ni jezik čovjeka, nego oboje ujedno – medij između svijeta oko nas i svijeta u nama (Goddard, 1951). Mašta i mogućnost zamišljanja boljeg mogu biti bijeg iz logora, ali i iz vlastite patnje, nerazumijevanja sredine i gubitka. U dnevnici zapisima Fride Kahlo mašta postaje unutarnji prostor slobode, ali i oblik otpora i iscjeljenja (Kahlo, 2002). Njezini crteži i zapisi ne bježe od boli, već je transformiraju u umjetnost i smisao. Kada su svi vanjski prostori zatvoreni, unutarnji prostor slobode ostaje, a knjižnica postaje simboličko utočište takvih prostora slobode.

3.2.5. Timbuktu – knjižničari kao čuvari pamćenja

Spašavanje više od 350.000 rukopisa iz Timbuktua u afričkoj državi Mali tijekom okupacije ekstremističkih skupina, opisano u knjizi Joshue Hammera *The bad-ass librarians of Timbuktu*, pokazuje da je obrana knjiga ujedno obrana identiteta, kulture i povijesti jednog naroda (Hammer, 2016). Mladi pustolov i djelatnik vladine knjižnice Abdel Kader Hajdara te knjižničari Timbuktua riskirali su živote kako bi sačuvali pisano nasljeđe svojeg naroda pretvarajući tako knjižničarski poziv u čin građanske hrabrosti. Pod prijetnjom brisanja, ideološkog, religioznog ekstremističkog uništavanja povijesnih zapisa, knjižničari su u ovom slučaju postali čuvari kulturnog identiteta cijelog jednog naroda.

Palestina – knjižnice između ruševina i nade. Uništavanje knjižnica u Gazi nije slučajno razaranje, već sustavni napad na pravo naroda da pamti, uči i postoji. Razara se ne samo prostor nego i vrijeme – kontinuitet pamćenja, pripadanja i kulturnog života. Razrušena knjižnica Edward Said, koja je osnovana 2017. godine zahvaljujući knjižničaru i pjesniku Mosabu Abu Tohi i koja je bila simbol nade i znanja u opkoljenom gradu, postaje simbol napada na dušu jednog naroda. Ipak, palestinska volja za životom opstaje u improviziranim učionicama pod šatorima, u majkama koje čitaju djeci, u učiteljima koji prenose znanje usprkos opasnosti i u pjesnicima koji stvaraju usred ruševina (Abu Toha, 2022). Palestina pokazuje da je ponekad poezija čin otpora, da

izgradnja knjižnica može biti čin prkosa, a zajednička tuga može postati prostor nade. U tom kontekstu, kada memorijalne, kulturne i obrazovne ustanove stradaju u jednom dijelu svijeta, ustanove u drugim dijelovima, pa tako i knjižnice, imaju moralnu obvezu čuvati građu, širiti empatiju i otvarati prostor za svjedočenje i odgovorno promišljanje bez dehumanizacije.

Srbija – građanski otpor odozdo. Tijekom posljednjih godinu dana u našem susjedstvu događa se istinska pobuna odozdo. Mladi ljudi koji odbijaju šutnju i korupciju pale svjetlo u autoritarnom društvu koje je dotaknulo dno. Srpski studenti koji bicikliraju, hodaju i trče kroz Srbiju i Europu ne bave se sportom, nego vlastitom savješću: svaki njihov korak poruka je protiv šutnje, straha i nepravde. Prizor s najmasovnijeg skupa u Srbiji, s Trga Slavije, preplavljenog tisućama upaljenih mobitela uz stih: „Ne želim da se plašim mraka, upali vatru, buđi baklja.“ (Louis i Marčelo, 2024), snažna je simbolična poruka da se mrak može osvijetliti zajedničkim, tihim, ali odlučnim otporom ljudi odozdo. To je estetika nenasilne pobune: lijepa, tiha, dostojanstvena i moćna. Slavija je te večeri prestala biti prometni kružni tok i postala prostor zajedničke nade. Slike djevojaka s hidžabom i mladića u tradicionalnim srpskim kapama koji zajedno koračaju predstavljaju budućnost Balkana bez mržnje. Taj nenasilni otpor pokazuje snagu dostojanstva, zajedništva i međusobnog poštovanja. Knjižničari će u budućnosti vjerojatno katalogizirati pjesme, fotografije, grafite, videozapise i osobna svjedočanstva ovih prosvjeda kao relevantne dokumente suvremene povijesti i građanskog angažmana.

Knjižnice kao *palače za narod*. William Morris, engleski umjetnik i jedan od glavnih predstavnika pokreta Arts and Crafts, vjerovao je da ljepota ne smije biti privilegij elite, nego pravo svakog čovjeka (Fiell i Fiell, 2017). Smatrao je da su praktičnost, ljepota i etičnost nerazdvojni te da estetsko iskustvo oplemenjuje ljudski duh i daje smisao svakodnevicu. Tu ideju u suvremenom kontekstu snažno razvija sociolog Eric Klinenberg koji u knjizi *Palaces for the People* (2018) tvrdi da budućnost demokratskih društava ne počiva samo na zajedničkim vrijednostima, nego i na zajedničkim prostorima: knjižnicama, parkovima, školama i drugim javnim institucijama koje čine društvenu infrastrukturu. Takvo razumijevanje knjižnice upućuje na to da ljudsko znanje, duh i ljepota utjelovljeni u knjigama trebaju imati dostojanstven i primjeren prostor. U tom se smislu knjižnice koje istodobno poštuju prirodu, čovjeka i estetiku prostora mogu promatrati kao suvremeni izraz te ideje, mjesta u kojima se susreću funkcionalnost, simbolika i humanistička dimenzija. Knjižnica Li Yuan u ruralnom području Kine gotovo se neprimjetno uklapa u krajolik, obložena lokalnim drvenim materijalima i ispunjena difuznim dnevnim svjetlom koje stvara idealan ambijent za čitanje. Knjižnica Tehničkog sveučilišta u Delftu, s travnatim krovom koji se uzdiže poput brežuljka i tornjem koji simbolizira svjetlo znanja, utjelovljuje ideju *palače za narod* – prostora susreta, učenja i stvaranja dostupnog zajednici. Valvasorjeva knjižnica u Krškou, inspirirana meandrima rijeke Save, simbolički povezuje knjižnicu s tijekom života zajednice, njezinim sjećanjem i budućim pričama. Ovi primjeri potvrđuju da knjižnice nisu samo spremišta knjiga, nego prostori u kojima se susreću znanje, ljepota i zajednica. Kao takve, one utjelovljuju Morrisov san o ljepoti dostupnoj svima i Klinenbergovu ideju zajedničkih prostora kao temeljne infrastrukture demokratskog života.

3.3. Rasprava: Školska knjižnica – prostor zajedništva

Rezultati istraživanja pokazali su da knjižnice, neovisno o kontekstu u kojem djeluju, predstavljaju prostore pamćenja, dijaloga i nenasilnog otpora. Iako se analizirani primjeri odnose na povijesne i suvremene krizne situacije, njihove temeljne funkcije mogu se prepoznati i u svakodnevnom radu školske knjižnice, u umanjenoj, ali stvarnoj i djelotvornoj mjeri. Dimenzija knjižnice kao prostora u kojem knjiga, misao i dijalog djeluju kao sredstva otpora očituje se poticanjem čitateljskih navika, razvojem kritičkog mišljenja i medijske pismenosti te otvorenošću različitim perspektivama. Time knjižnica pruža otpor pojednostavljenim narativima, manipulaciji i isključivanju, istodobno potičući razumijevanje i empatiju. Rezultati istraživanja koji naglašavaju

knjigu i maštu kao prostor unutarnje slobode odražavaju se u oblikovanju knjižnice kao sigurnog i poticajnog mjesta. Učenicima se omogućuje prostor za mir, promišljanje i kreativno izražavanje kulturnim i umjetničkim aktivnostima, poput školske predstave *Mor* (vidi Sliku 5), čime knjižnica postaje mjesto utočišta, ali i stvaranja. Uloga knjižničara kao čuvara pamćenja u školskom se kontekstu ostvaruje njegovanjem lokalne kulturne i književne baštine, organizacijom izložbi i obilježavanjem važnih datuma. Knjižnica tako djeluje kao aktivni posrednik između prošlosti i sadašnjosti, a ne samo kao mjesto pohrane građe. Naposljetku, rezultati koji ističu važnost zajedništva i građanskog angažmana očituju se u uključivanju učenika u projekte solidarnosti, volontiranja i suradnje s lokalnom zajednicom. Školska knjižnica pritom se potvrđuje kao prostor učenja demokratskih praksi i odgovornog sudjelovanja u zajednici. U tom smislu školska knjižnica funkcionira kao „mali dnevni boravak“ škole, prostor susreta, dijaloga i zajedničkog rasta koji u mirnijem kontekstu svakodnevne utjelovljuje vrijednosti identificirane u istraživanju: pluralnost pamćenja, etičko znanje i nenasilni otpor fragmentiranosti suvremenog društva. Školska knjižnica pritom se može razumjeti kao važan dio zajedničkog društvenog prostora: mjesto u kojem se uči, razgovara, sanja i razvija ljudskost.

U simboličkom smislu uloga knjižnica može se dodatno sagledati slikom Celestina Medovića Vrijesa, tihog prizora hrvatskog juga u nijansama ljubičaste: boje duhovnosti, unutarnje snage i otpora prolaznosti. Vrijes koji raste na surovu tlu može se interpretirati kao metafora knjižnica: skromnih, ali postojanih prostora u kojima se čuvaju ljepota, znanje i slobodna misao. U tom se kontekstu knjižnice potvrđuju kao trajni prostori otpora i dijaloga, svojevrsni *vrijes* društva koji, unatoč promjenjivim i često nepovoljnim okolnostima, ponovno izrasta i obnavlja se.

Slika 5.: Predstava *Mor* (Tehnička škola Kutina, 2025)

4. Zaključak

Provedena analiza literature i odabranih studija slučaja potvrdila je polaznu pretpostavku rada da knjižnice nadilaze ulogu neutralnih informacijskih ustanova te djeluju kao važni društveni akteri u očuvanju kulturnog pamćenja, identiteta i demokratske kulture. Relevantna istraživanja (Assmann, 2011; Klinenberg, 2018) ukazuju na knjižnice kao ključnu društvenu infrastrukturu i institucije kulturnog pamćenja, dok primjeri iz kriznih konteksta (Abu Toha, 2022; Hammer, 2016; Iturbe, 2019; Knuth, 2003; Riedlmayer, 2007) dodatno potvrđuju njihovu ulogu u zaštiti znanja i identiteta u uvjetima ugroze. Rezultati interpretativne analize pokazuju da knjiga, čitanje i knjižnična djelatnost u različitim povijesnim i suvremenim okolnostima mogu djelovati kao oblici nenasilnog otpora, unutarnje slobode i društvenog povezivanja. Usporedba globalnih primjera s praksom školske knjižnice potvrđuje da se te funkcije ostvaruju i u svakodnevnom obrazovnom okruženju poticanjem čitanja, razvojem kritičkog mišljenja i jačanjem zajedništva.

Može se zaključiti da knjižnice, neovisno o kontekstu djelovanja, predstavljaju stabilne prostore pamćenja, dijaloga i društvene otpornosti. U vremenu obilježenom krizama i podjelama njihova uloga ne slabi, nego postaje sve vidljivija, osobito ondje gdje se u knjižničnom prostoru sustavno susreću znanje, etika i zajednica gradeći pretpostavke za otpornije i humanije društvo.

Slika 6.: *Vrijes* (Medović, početak 20. stoljeća)

5. Literatura i izvori

1. Abu Toha, M. (2022). *Things you may find hidden in my ear*. San Francisco: City Lights Publishers.
2. Apoteoza rata. (bez dat.). U *Wikipedia*. Preuzeto 29.01.2026. s https://en.wikipedia.org/wiki/The_Apotheosis_of_War
3. Assmann, J. (2011). *Cultural Memory and Early Civilization: Writing, Remembrance, and Political Imagination*. Cambridge: Cambridge University Press.
4. *Demon sjedi*. (bez dat.). U *Wikipedia*. Preuzeto 29.01.2026. s https://en.wikipedia.org/wiki/The_Demon_Seated
5. Fiell, C., i Fiell, P. (2017). *Morris*. Köln: Taschen.
6. Frankl, V. (1981). *Nečujan vapaj za smislom*. Zagreb: Naprijed.
7. Goddard, H. C. (1951). *The meaning of Shakespeare*. Chicago: University of Chicago Press.
8. *Guernica*. (bez dat.). U *Wikipedia*. Preuzeto 29.01.2026. s [https://en.wikipedia.org/wiki/Guernica_\(Picasso\)](https://en.wikipedia.org/wiki/Guernica_(Picasso))
9. Hammer, J. (2016). *The bad-ass librarians of Timbuktu*. New York: Simon & Schuster.
10. Iturbe, A. (2019). *The librarian of Auschwitz*. London: Ebury Press.
11. Kahlo, F. (2002). *Dnevnik: intimni autoportret*. Beograd: Clío.
12. Klinenberg, E. (2018). *Palaces for the people*. New York: Crown.
13. Knuth, R. (2003). *Libricide: The Regime-Sponsored Destruction of Books and Libraries in the Twentieth Century*. Westport, CT: Praeger.
14. Knjižničar. (bez dat.). U *Wikipedia*. Preuzeto 29.01.2026. s [https://en.wikipedia.org/wiki/The_Librarian_\(Arcimboldo\)](https://en.wikipedia.org/wiki/The_Librarian_(Arcimboldo))

15. Krippendorff, K. (2013). *Content Analysis: An Introduction to Its Methodology* (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: SAGE.
16. Louis, M., i Marčelo. (2024). *Vatra u mraku* [Video file]. Preuzeto 29.01.2026. s <https://www.youtube.com/watch?v=4lMfov3YhhI>
17. Mayring, P. (2014). *Qualitative Content Analysis: Theoretical Foundation, Basic Procedures and Software Solution*. Thousand Oaks, CA: SAGE.
18. Medović, Mato Celestin. (bez dat.). U *Hrvatska enciklopedija*. Preuzeto 29.01.2026. s <https://enciklopedija.hr/clanak/medovic-mato-celestin>
19. Rešicki Degoricija, G. (2025). *Mor* [Fotografija].
20. Riedlmayer, A. J. (2007). Crimes of war, crimes of peace: Destruction of libraries during and after the Balkan wars of the 1990s. *Library Trends*, 56(1), 107-132.
21. Springsteen, B. (1986). *War* [Pjesma]. Na albumu *Live/1975-85*. New York: Columbia Records.